

**KRIJN VAN BEEK, MAJONE STEKETEE,
LIA VAN DOORN & MARCEL HAM (RED.)**

**1 op
de 4**

**Kindermishandeling,
een publiek probleem**

vangennep amsterdam

1 op de 4 verschijnt als jaarboek bij het
Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken, een uitgave van Movisie

Eerste druk november 2017

© 2017 *Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken* | Uitgeverij Van Gennep

Nieuwpoortkade 2a, 1055 RX Amsterdam

Beeld omslag *Photo by Timon Studler on Unsplash*

Drukwerk Bariet, Steenwijk

ISBN 9789461646781 | NUR 756

www.socialevraagstukken.nl

Inhoud

1	Inleiding 1 op de 4 <i>Kindermishandeling, een wicked problem</i> Krijn van Beek, Majone Steketee, Lia van Doorn & Marcel Ham	9
.....		
DEEL I HOE ZIT HET NU PRECIES MET KINDERMISHANDELING?		
.....		
2	De geschiedenis van kindermishandeling <i>Veranderende opvattingen over de aanpak</i> Majone Steketee	15
3	Het doorbreken van patronen <i>Intergenerationele overdracht van geweld</i> Majone Steketee, Sietske Dijkstra & Katinka Lünemann	35
4	Crimineel in de dop <i>De relatie tussen kindermishandeling en criminaliteit</i> Esmah Lahlah	53
▷	INTERMEZZO I ‘De ouders hebben geen idee wat kinderen nodig hebben’ <i>Gedwongen opvoedondersteuning bij onbedoelde verwaarlozing</i> Marijke Nijboer	63
.....		
DEEL II WAT GEBEURT ER IN HET VELD?		
.....		
5	Waarom het strafrecht kindermishandeling zo slecht past <i>En het wel een high impact crime is</i> Katinka Lünemann & Sander van Arum	81

6	Is kindermishandeling een misdrijf?	
	<i>Vaker voor de rechter</i>	95
	Malou van Hintum	
7	Mishandeld kind verdwijnt naar achtergrond	
	<i>Professionals zijn druk met onderlinge strubbelingen</i>	107
	Dana Feringa, Floor Peels, Jitske van der Sanden & Lilian Linders	
▷	INTERMEZZO II ‘Ik snap nog steeds niet waarom niemand iets deed’	
	<i>Zwijg niet bij een vermoeden van mishandeling of misbruik van kinderen</i>	122
	Jan van Dam	
.....		
	DEEL III WAT WERKT WAAR?	
.....		
8	Wat wil je zelf?	
	<i>Ouders met een lichte verstandelijke beperking motiveren om hulp te vragen</i>	133
	Noud Frielink, Carlo Schuengel & Petri Embregts	
9	Integrale gezinsaanpak MDA++	
	<i>Wie kinderen wil beschermen moet het geweld tussen ouders stoppen</i>	140
	Hilde Bakker & Hanan Nhass	
10	Zweedse ouders slaan hun kinderen niet	
	<i>Een succesvolle aanpak van kindermishandeling?</i>	151
	Caroline Vink	
.....		
	DEEL IV WAAROM IS HET ZO'N TAAIE KWESTIE?	
.....		
11	Over aankarten, melden, ingrijpen en niets doen	
	<i>De ethische dilemma's van de professional</i>	165
	Mariëtte van den Hoven	

12	Tussen gulzigheid en fatalisme	
	<i>Waarom kindermishandeling politiek zo moeilijk is aan te pakken</i>	178
	Rien Fraanje & Rutger Stafleu	
13	Medialogica: kindermishandeling in de media	
	<i>De sociale constructie van een maatschappelijk probleem</i>	190
	Peter Vasterman	
14	Lucht en licht in de aanpak van kindermishandeling	
	<i>Nieuwe oplossingsrichtingen voor een wicked problem</i>	209
	Chris Sigaloff & Lobke van Rijn	
15	Slot Agenda voor een wicked problem	
	<i>We kunnen echt beter</i>	226
	Krijn van Beek, Majone Steketee, Lia van Doorn & Marcel Ham	
.....		
POSTSCRIPTUM		
.....		
	‘We zijn de humane reflex kwijtgeraakt’	
	<i>Interview met Jacques Wallage, voorzitter van de Kring van Veiligheid</i>	241
	Jurre van den Berg	
	Noten	245
	Literatuur	254
	Over de auteurs	285

I | Inleiding

1 op de 4

Kindermishandeling, een wicked problem

KRIJN VAN BEEK, MAJONE STEKETEE, LIA VAN DOORN & MARCEL HAM

Jaarlijks zijn er in ons land meer dan 118.000 kinderen slachtoffer van kindermishandeling of verwaarlozing. Eén op vier Nederlanders lijdt of heeft ooit geleden onder zulk geweld of vernedering. Dat is ernstig, maar het is ook best raar: van criminaliteit tot milieuvervuiling en van armoede tot emancipatie, op bijna elk vlak zien we gestage verbetering, waarom lukt dat niet bij kindermishandeling? De kosten van kindermishandeling zijn niet mis: mishandelde kinderen presteren minder op school en later op hun werk, doen als volwassene een groter beroep op de gezondheidszorg en hebben bovendien een neiging hun eigen kinderen ook weer te mishandelen. Mishandelde kinderen maken ook meer kans om de criminaliteit in te gaan. Dit alles moeten we natuurlijk optellen bij het individuele lijden van kinderen die mishandeld worden en van volwassenen die in hun kindertijd mishandeld zijn.

We verstaan onder kindermishandeling alle vormen van geestelijke en lichamelijke mishandeling, verwaarlozing en misbruik, al dan niet seksueel, zowel in het gezin als daarbuiten. Onder lichamelijke kindermishandeling vatten we alle vormen van lichamelijk geweld tegen een kind, zoals slaan, schoppen, bijten, knijpen, schudden van een baby of een kind laten vallen. Ook de zogenoemde corrigerende of pedagogische tik valt dus onder de mishandelingsdefinitie. Van psychische of emotionele mishandeling is sprake wanneer ouders of andere opvoeders het kind regelmatig uitschelden, vernederen, treiteren of angst aanjagen. Ook het opsluiten of sociaal isoleren van een kind valt hieronder. Dit oogt als een zeer ruime definitie, maar omvat niet meer dan de omschrijving in het Burgerlijk Wetboek sinds 2007.

Intussen dalen de cijfers dalen niet. De inspanningen – van mediacampagnes tot professionele hulp – ten spijt. Hoe komt dat eigenlijk? Een paar redenen liggen

voor de hand. Om te beginnen is kindermishandeling een misdrijf dat op een precare grens ligt van privé en publiek. Opvoedingsvrijheid is fundamenteel en bemoeizucht met andermans kinderen ligt gevoelig. Ondertussen wordt de schade voor een deel door de hele samenleving gedragen. Vervolgens weten we in veel gevallen niet goed wat we zouden kunnen doen aan het voorkomen of stoppen van dit misdrijf. Een harde aanpak (uit huis plaatsen) en straffen zijn vaak erger dan de kwaal. Preventie gaat moeizaam, is vaak ongericht en over de effecten weten we weinig. Wat ook niet helpt is dat er een batterij verantwoordelijke partijen is: de gemeente, jeugdzorg, wijkteam, kinderscherming, de politie, maar liefst vier ministeries (Onderwijs, Veiligheid en Justitie, Volksgezondheid en Sociale Zaken), het Openbaar Ministerie, enzovoort. Geen van die partijen is evenwel echt verantwoordelijk. Voor allemaal is het een hete aardappel die ze graag naar een ander doorschuiven.

Deze verklaringen voeden slechts de nieuwsgierigheid: waarom lukt het niet? Vanwaar de machteloosheid tegenover een van de meest schadelijke van alle misdaden? Om hier licht op te werpen en te kijken of dat nieuwe aanknopingspunten biedt, benaderen we in dit boek kindermishandeling als een *wicked problem*, een taai en complex maatschappelijk vraagstuk waarvoor geen panklare oplossing bestaat. Een vraagstuk waarbij vele partijen en instanties zijn betrokken, die daar ook weer elk hun eigen ideeën over hebben. Een vraagstuk bovendien waarvan we niet goed weten wat een effectieve aanpak zou kunnen behelzen. Een vraagstuk ten slotte dat enorme kosten met zich meebrengt en waarvan we het ons niet kunnen veroorloven het er maar bij te laten zitten. Door de benadering van een *wicked problem* hopen we deze complexiteit beter te doorgronden en nieuw licht te werpen op mogelijke oplossingen. Hiertoe hebben we een breed scala aan onderzoekers en deskundigen op dit terrein gevraagd een bijdrage te leveren. Enkele journalisten brengen tussendoor de schrijvende praktijk en de worsteling van beroepskrachten in beeld.

In het eerste deel verkennen onderzoekers die zich al vele jaren met de kwestie bezighouden de complexiteit van de problematiek. Majone Steketeë zet eerst de geschiedenis op een rij. Zij beschrijft vervolgens in hoofdstuk 3 met Sietske Dijkstra en Katinka Lünemann hoe het zit met overdracht van generatie op generatie. Esmah Lahlah sluit dit eerste deel af met een verkenning van het verband tussen kindermishandeling en een criminele carrière. Maakt mishandeling misdadigers?

In een journalistiek intermezzo beschrijft Marijke Nijboer haar observaties van de hulp aan een probleemgezin dat zij jarenlang volgde. In deel II van deze bundel brengen we actuele ontwikkelingen in het veld in kaart. Katinka Lüneman en Sander van Arum beschrijven in hoofdstuk 5 de moeizame verhouding tussen het strafrecht en kindermishandeling. Malou van Hintum interviewt daarna betrokkenen over hoe het justitieel apparaat meer werk maakt van de vervolging van de daders van kindermishandeling. Onderzoekers Dana Feringa, Floor Peels, Jitske van der Sanden en Lilian Linders brengen de strubbelingen van professionals haarscherp in beeld in hoofdstuk 7 en laten zien hoe het mishandelde kind naar de achtergrond verdwijnt.

Deel III straalt enig optimisme uit. Allereerst beschrijven Noud Frielink, Carlo Schuengel en Petri Embregts hoe motiverende gespreksvoering ouders met een lichte verstandelijke beperking kan helpen om hulp te zoeken bij de opvoeding (hoofdstuk 8). Hilde Bakker en Hanan Nhass zetten daarna een werkwijze uiteen waarvan veel wordt verwacht in het professionele veld: een multidisciplinaire en integrale aanpak. Caroline Vink laat ons in hoofdstuk 10 zien hoe voortvarend Zweden de kwestie aanpakt, al decennialang, en daar succesvol in is.

In het laatste deel duiken we dan op de taaiheid van het probleem. Mariëtte van den Hoven rafelt in hoofdstuk 11 onder de noemers van ‘aankaarten, melden, ingrijpen en niets doen’ nauwgezet de dilemma’s van de professional uiteen. Waarom kindermishandeling politiek zo moeilijk ligt, onderzoeken Rien Fraanje en Rutger Staffeu aan de hand van verschillende visies van twee CDA-politici (hoofdstuk 12). Peter Vasterman analyseert daarna de medialogica rond kindermishandeling. Waar leidden de hypes over incidenten rond Rowena, Savanna en Daniëlla toe? Dit laatste deel sluit af met een beschouwing van Chris Sigaloff & Lobke van Rijn over de *wickedness* van kindermishandeling en hoe we daarmee rekening houdend op in kunnen spelen. Waarna we in het concluderende hoofdstuk niet alleen de grote lijnen samenvatten, maar ook een steen in de vijver proberen te mikken in de vorm van een maatschappelijke agenda.

Bij wijze van postscriptum leest u een interview met Jacques Wallage die als voorzitter van de Kring van Veiligheid – waarin bestuurders, professionals en ervaringsdeskundigen zich beijveren voor een betere aanpak – gegrepen raakte door de kwestie.

Deel I

Hoe zit het nu precies met kindermishandeling?

2 |

De geschiedenis van kindermishandeling*Veranderende opvattingen over de aanpak*

MAJONE STEKETEE

In Nederland worden ieder jaar ruim 118.000 kinderen mishandeld binnen het gezin waarin zij opgroeien. Schattingen wijzen erop dat jaarlijks bij vijftig kinderen hersenletsel wordt toegebracht en dat minimaal zeventien kinderen overlijden als gevolg van mishandeling.¹ Deze cijfers lijken niet af te nemen. Sterker nog, het aantal meldingen en ‘hermeldingen’ van geweldssituaties in gezinnen neemt alleen maar toe. Voor alle kinderen is mishandeling een ingrijpende en negatieve ervaring die levenslang littekens achterlaat. Waarom zijn we als beschaafde samenleving niet in staat om deze kinderen te beschermen en om ervoor te zorgen dat zij veilig opgroeien? In dit hoofdstuk beschrijf ik de geschiedenis van kindermishandeling. Hoe zijn we er vanaf de vorige eeuw mee omgegaan, wat zijn eigenlijk de gevolgen voor kinderen en wat hebben we er tot dusver aan gedaan?

Van ‘noodzakelijk’ tot strafbaar

Kindermishandeling is van alle tijden. Alleen de opvatting over de rechtvaardiging van geweld verschilt per tijdperk. Vrij lang wordt het gebruik van geweld beschouwd als een disciplinerende methode om kinderen op het rechte pad te houden. In 1820 wordt het verbod op geweld in het onderwijs vastgelegd in de wet. Dit betekende in de praktijk echter niet dat docenten zich hieraan hielden. De Bond van Nederlandsche Onderwijzers nam nog in het begin van de twintigste eeuw bij ledenvergaderingen moties aan waarin zij onomwonden vaststelde ‘dat op paedagogische gronden het toepassen van lichamelijke straffen als opvoedingsmiddel in sommige gevallen noodzakelijk is; dat in een aantal gevallen die toepassing ook waar zij niet beslist noodzakelijk kan genoemd worden, verschoonbaar is te achten.’ (Van der Lans, p. 31)

Ook binnen de jeugdbescherming heerste zelfs tot de jaren zeventig de opvatting dat geweld van ouders een vanzelfsprekende reactie is op het lastige en halsstarrige gedrag van hun kinderen (Komen, 1999). Volgens Komen blijkt uit de dossiers in de periode tussen 1960 en 1995 dat kinderbeschermers een onderscheid maken tussen een verdiend en een onverdiend pak slaag. Een hardhandige aanpak door ouders van kinderen die volgens kinderbeschermers wel slaag hadden verdiend, kon op begrip rekenen. 'Het ging dan om meisjes die te veel met jongens omgingen en om jeugdigen die zich schuldig maakten aan diefstal. Mishandeling door ouders werd gezien als gevolg van onhandelbaar gedrag van het kind' (Komen, 1999, p. 101). Dit wil niet zeggen dat mishandeling door de ouders altijd werd geaccepteerd. Tegen bewezen geweld tegen kinderen die geen slaag hadden verdiend, trad de kinderbescherming wel streng op. In de jaren zestig blijkt uit de dossiers dat ouders openhartig spreken over hun hardhandige opvoedingsmethoden. De kinderbescherming komt eind jaren zestig onder heftige kritiek te staan van alternatieve hulpverleners, ouders, kinderen en ook van juristen: zij zou te veel focussen op voorkomen dat het kind later zelf gevaarlijk of crimineel wordt en te weinig op de bescherming van kinderen (Van Montfoort, 1994). Er wordt meer aandacht gevraagd voor het fysieke, seksuele of psychische geweld dat door ouders of anderen op het kind wordt uitgeoefend.

In de jaren zestig verandert de klassieke gezinssituatie waarin de mannen kostwinners zijn, de vrouwen het huishouden doen en kinderen gewoon gehoorzaam zijn. Vanuit de pedagogiek komen er nieuwe inzichten waarin meer de balans gezocht wordt tussen disciplineren en vrijlaten. Het gezin verandert van een bevelshuishouden naar een onderhandelingshuishouden (De Swaan, 1979). De gezinsverhoudingen worden minder hiërarchisch en meer gelijkwaardig. Door de aandacht voor opvoeden en opgroeien en de pedagogische vorming van kinderen, komt er in de jaren zestig ook meer aandacht voor het mishandelen van kinderen. In 1962 verschijnt een artikel van de Amerikaanse kinderarts Henry Kempe die met collega's schrijft over het *battered-childsyndroom*. Hun inventarisatie bij ziekenhuizen en het Openbaar Ministerie levert 750 gevallen van kindermishandeling op, 78 kinderen zijn eraan overleden en 114 hebben er blijvend hersenletsel aan overgehouden. Door deze schokkende resultaten gaat men inzien dat kindermishandeling een probleem is dat een bijzondere aanpak behoeft (Baartman, 2010).

Binnen vijf jaar na verschijning van het artikel wordt in de VS in alle staten de wetgeving verscherpt in de vorm van een meldplicht. In Nederland is de reactie trager. In 1969 richten particulieren de Werkgroep Kindermishandeling op. De gedachte van de werkgroep is dat het om een bijzonder probleem gaat dat op een gewone, reguliere manier aangepakt moet worden. Kindermishandeling betreft altijd gezinsproblematiek, vindt men in de werkgroep (Evers-Goddard, 1976. In: Baartman, 2010). De beginselen zijn dat ouders vooral aandacht nodig hebben voor hun eigen problemen, dat ze met begrip tegemoet moeten worden getreden, dat hulp zich moet richten op het in stand houden of herstel van het gezinsverband en dat dwang zoveel mogelijk vermeden moet worden. Dit vormt ook de basis van de aanpak van de Bureaus Vertrouwensartsen (BVA) die in 1972 worden ingevoerd. De BVA's zijn bedoeld om aan de wens van artsen te voldoen om hun eigen vermoedens van kindermishandeling met collega's te kunnen bespreken. Van meet af aan staat de aanpak van kindermishandeling in het teken van 'het gezin bijeen te houden'.

De aandacht voor kindermishandeling en de afwijzing van geweld versterken elkaar wederzijds, zo blijkt ook uit de gesprekken tussen ouders en medewerkers van de Kinderbescherming (Komen, 1999). Waar voor kinderbeschermers hardhandig optreden (het slaan) van de ouders tot ver in de jaren zestig niet iets is om echt een punt van te maken, verandert dat in de jaren zeventig. De ouders spreken tot dan toe nog vrijelijk over het geweld als disciplinerend, maar in de loop der jaren verdwijnt deze openheid. Het zijn nu vooral anderen die er melding van maken: bureaus, familieleden, beroepskrachten. Uit het dossieronderzoek van Komen (1999) blijkt dat de gezinsleden steeds minder vaak geweld accepteren. Het is voor echtelieden steeds vaker een reden om te willen scheiden. Maar ook de kinderen komen in verzet, zij lopen weg of slaan zelfs terug.

Vanuit de vrouwenbeweging wordt in de jaren zeventig ook steeds meer aandacht gevraagd voor geweld tegen vrouwen en voor het andere taboe: seksueel misbruik van vrouwen en kinderen. In de jaren negentig komt de term huiselijk geweld op. Dit omvat allerlei geweld, geweld van ouders tegen kinderen, van kinderen tegen ouders en tussen ouders onderling. En het betreft zowel fysiek, psychisch als seksueel geweld en vaak van alles tegelijk. Toch blijven de hulpverlening voor huiselijk geweld en die voor kindermishandeling nog jaren gescheiden circuits. Van beide kanten is men huiverig voor de vermenging. Zowel

vanuit de vrouwenopvang als vanuit de beweging tegen kindermishandeling wordt gewezen op de verschillen en complexiteit van de problematiek die om een eigen gerichte aanpak vragen (Baartman, 2010). Ook de juridische versterking van kinderrechten heeft de beweging tegen kindermishandeling een belangrijke impuls gegeven. Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) uit 1989 heeft de sensibiliteit voor het thema versterkt en bijgedragen aan een bredere opvatting van het begrip kindermishandeling (Baartman, 2009). In dit verdrag is er geen onderscheid tussen emotionele verwaarlozing, seksueel misbruik of uitbuiting van kinderen door arbeid. In Nederland heeft vooral Defence for Children International (DCI) een belangrijke rol vervuld in de erkenning van deze rechten.

In navolging van Scandinavische landen zoals Zweden en Denemarken legt Nederland in 2007 in het Burgerlijk Wetboek vast dat het verboden is om geweld tegen kinderen te gebruiken. Het artikel 1:247 lid 2 van het Burgerlijk Wetboek is hierop aangepast. Daarin staat nu dat in de verzorging en opvoeding van het kind de ouders geen geestelijk of lichamelijk geweld of enige andere vernederende behandeling mogen toepassen. In de toelichting op de wet staat dat ieder kind recht heeft op bescherming tegen alle vormen van lichamelijke en geestelijke mishandeling, verwaarlozing en (seksueel) misbruik, zowel in het gezin als daarbuiten. De overheid moet maatregelen nemen om dit te voorkomen en moet zorgen voor opvang en behandeling van kinderen die hiervan slachtoffer zijn. Onder lichamelijke kindermishandeling vallen alle vormen van lichamelijk geweld tegen het kind, zoals slaan, schoppen, bijten, knijpen, schudden (van een baby) of het kind laten vallen. Ook de zogenoemde corrigerende of pedagogische tik valt onder de mishandelingsdefinitie zoals die in de wet wordt gehanteerd. Van psychische of emotionele mishandeling is sprake wanneer ouders of andere opvoeders het kind regelmatig uitschelden, vernederen, treiteren of angst aanjagen. Ook het opsluiten of (sociaal) isoleren van een kind valt hieronder. De wet is bedoeld als een signaal aan ouders. Zij moeten begrijpen dat de norm is dat geweld gebruiken, mentaal of fysiek, tegen kinderen niet mag. De verwachting is dat die norm ook een bijdrage kan leveren aan vroegtijdige signalering van kindermishandeling. Ervaringen in het buitenland wijzen volgens de toenmalige minister van Justitie Donner uit dat zo'n verbod effect heeft. Daar is volgens hem minder fysiek geweld en is de acceptatie van het verbod sinds de invoering toegenomen (TK, 303106, 2006).

Ondanks de heldere formulering binnen de wetgeving wat wel en niet mag, komt de discussie over de corrigerende tik regelmatig terug. Ook de publieke opinie is hierover verdeeld. In 2009 bleek uit representatief onderzoek door researchbureau Motivaction dat 73 procent van de Nederlandse ouders zijn of haar kind wel eens een klap geeft die ze als een ‘corrigerende tik’ beschouwen; 5 procent zei dat zelfs geregeld te doen. Twee op de drie ondervraagden waren het er dan ook niet mee eens dat ‘de pedagogische tik’ in Nederland sinds 2007 verboden is (Van der Lelij, Ruysenaars, Motivaction, 2010).

Organisatorische drukte

Hoewel kindermishandeling en huiselijk geweld van alle tijden zijn, hebben we er dus eigenlijk pas zo’n vijftig jaar werkelijk aandacht voor. Een belangrijke kanteling begint in de jaren negentig, met kritiek op de fluwelen aanpak van de Bureaus Vertrouwensartsen. Het hoge aantal heraanmeldingen wijst erop dat de bemiddelings- en verwijzingsfunctie van het BVA niet werkt. De aanpak blijkt te veel gericht op de gezinsproblematiek en het functioneren van het gezin, en te weinig op de mishandeling zelf. Uit analyses van de dossiers van de toenmalige Bureaus Vertrouwensartsen blijkt dat in het Nederlandse systeem de mishandeling van ondergeschikt belang is aan het functioneren van het gezin (Christopherson, 1989). Het kind en het geweld dreigen zo uit het zicht geraken. Ook klinkt de kritiek dat het verifiëren van vermoedens geen maanden hoeft te duren. In 1994 wordt de Werkgroep Meldpunt Kindermishandeling onder leiding van Jo Hermans ingesteld die een einde wil maken aan deze omzichtigte aanpak. Een nieuw op te richten Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK) moet verandering brengen: niet meer eindeloos behandelen, maar handelen. En er moet beter worden samengewerkt met de politie en de Raad voor de Kinderbescherming. Mede door een aantal dramatische gebeurtenissen, zoals het gezinsdrama in Roermond waarbij zes kinderen omkwamen bij een brand gesticht door de vader (2002) en de gedode meisjes Rowena (2001) en Savanna (2004), krijgt kindermishandeling zowel publieke als politieke aandacht.

In 2002 bevat het regeerakkoord voor het eerst een passage over kindermishandeling. Het besef groeit ook daarna dat er betere en effectievere hulpverlening moet komen. Op initiatief van Defence for Children International wordt de lobbygroep RAAK, Reflectie- en Actiegroep Aanpak Kindermishandeling,

opgericht. RAAK wordt een invloedrijke pressiegroep die de regionale aanpak kindermishandeling, de zogeheten ‘RAAK-aanpak’, ontwikkelt waarin meerdere gemeenten samenwerken met als doel het organiseren van een sluitende aanpak kindermishandeling (www.nji.nl, 2011). Het idee is een zorgcontinuüm te realiseren dat zich richt op een breed veld van preventie. Onder brede preventie wordt verstaan: primaire en algemene preventie, dus van gericht voorkomen van kindermishandeling tot algemene preventie bij mogelijke risicogezinnen. Ook het daadwerkelijk diagnosticeren en behandelen van de gevolgen van kindermishandeling moeten onder het zorgcontinuüm vallen. Een van de uitgangspunten van de RAAK-aanpak is dat er geen nieuwe instellingen hoefden te komen, maar dat de bestaande instellingen door anders te gaan werken en beter te gaan samenwerken voor een effectieve aanpak kunnen zorgen. In 2007 krijgt Nederland een vakminister Jeugd en Gezin, André Rouvoet, die met het landelijk Actieplan Aanpak Kindermishandeling ‘Kinderen veilig thuis’ geld beschikbaar stelt om de RAAK-aanpak landelijk in te voeren. Ondanks positieve evaluaties van de RAAK-aanpak is deze inmiddels weer verdwenen, onduidelijk is waarom.

Je zou je kunnen afvragen of de oplossing voor een moeilijk probleem steeds weer het realiseren van een nieuwe organisatie is. Nadat de BVA's zijn vervangen door de AMK's worden die in 2015 weer vervangen door de Veilig Thuis-organisaties waarin ze zijn samengevoegd met de Steunpunten Huiselijk Geweld (SHG's) die gericht zijn op vrouwenmishandeling. Opvallend is de analogie met de jeugdzorg. In 1994 zijn de Bureaus Jeugdzorg de oplossing voor de sterk verzuilde en verkokerde vorm van jeugdhulpverlening. Ze vormen het sluitstuk van een reorganisatie van de jeugdhulpverlening die ruim twintig jaar eerder van start is gegaan en moeten een eind maken aan de versnipperde en weinig effectieve hulpverlening. Alle toegang tot de hulp aan gezinnen en kinderen – uitgezonderd de jeugd-ggz – moet via het Bureau Jeugdzorg lopen. De hulp moet zo dichtbij mogelijk, zo licht mogelijk en zo snel mogelijk aan de gezinnen aangeboden worden. Dat lukt maar ten dele. Amper vijftien jaar na hun oprichting worden de Bureaus Jeugdzorg alweer opgedoekt of fors afgeslankt. In 2008 worden de eerste Centra Jeugd en Gezin (CJG) geopend door de minister van Jeugd en Gezin Rouvoet. Deze CJG's moeten ouders laagdrempelige voorlichting en begeleiding bieden en toeleiding naar de zwaardere vormen van hulp. In 2015 wordt deze inloopfunctie door de sociale wijkteams of jongerenteams geboden.

Ondanks alle organisatorische drukte blijken we niet in staat om het aantal kinderen dat te maken heeft met kindermishandeling omlaag te krijgen. Ook nu liggen vanaf de start de Veilig Thuis-organisaties onder vuur. Ze krijgen hevige kritiek dat ze de zaken nog niet op orde hebben, dat de wachtlijsten te lang zijn, dat de monitorfunctie nog te weinig ontwikkeld is en dat men te weinig aandacht heeft voor veiligheid (Inspectie, 2017).

Discussie over definities

Over wat er onder kindermishandeling wordt verstaan is, ook internationaal niet, geen eenduidige overeenstemming. In de loop der jaren worden onder de term steeds meer verschillende vormen van mishandeling geschaard. De discussie gaat vooral over de vraag of getuige zijn van geweld tegen een ouder of tussen ouders wel of niet onder kindermishandeling valt. In de huidige Jeugdwet (2015) wordt onder mishandeling zowel fysiek als psychisch geweld verstaan, alsook verwaarlozing, seksueel geweld en getuige zijn van geweld tussen ouders of opvoeders. Met name de laatste categorie valt internationaal niet altijd onder de definitie van kindermishandeling, hiermee loopt Nederland samen met landen als Zweden voorop.

In de afgelopen vijftig jaar zijn er in Nederland steeds verschillende termen en definities gebruikt voor geweld dat zich in de relationele sfeer afspeelt (Steketee et al., 2016). Vanuit de vrouwenbeweging van de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw komt het probleem op de agenda onder de noemer 'vrouwenmishandeling' en met het bredere begrip 'geweld tegen vrouwen'. Deze termen roepen ook discussie op omdat ze een beperkt aantal geweldsvormen in huiselijke kring benoemen en omdat ze alleen vrouwen als slachtoffer aanduiden. Begin deze eeuw raakt de seksenutrale term 'huiselijk geweld' in zwang. Huiselijk geweld wordt gedefinieerd als geweld dat door iemand uit de huiselijke kring of familiekring rond het slachtoffer is gepleegd. Plegers kunnen partners en ex-partners zijn, gezinsleden, familieleden en huisvrienden. Zowel partnermishandeling als kindermishandeling als oudermishandeling en ouderenmishandeling vallen dus onder het begrip huiselijk geweld, ongeacht de sekse van pleger of slachtoffer (De Boer, 2005). In 2013 wordt door het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport de term weer vervangen door Geweld in Afhankelijkheidsrelaties (GIA). Hieronder vallen geweld in huiselijke kring, geweld in instellingen en inrichtingen

en geweld door vrijwilligers en mantelzorgers. De term omvat vormen van fysiek, seksueel en psychisch geweld en heeft als belangrijke gemeenschappelijke noemer dat de dader en het slachtoffer elkaar kennen en een vertrouwensrelatie met elkaar hebben. Ook is de term ‘familiaal huiselijk geweld’ geïntroduceerd in de richtlijn voor hulpverleners (Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie, 2009).

Nadeel van deze laatste definiëringen is dat kindermishandeling als een van de vele vormen van geweld in een afhankelijkheidsrelatie wordt gezien. Daarmee gaat men voorbij aan wat kindermishandeling zo bijzonder maakt, namelijk dat de veiligheid van kinderen gewaarborgd moet worden binnen de context van de ouder-kind relatie. Het gevaar van het gebruik van meer algemene en abstracte termen is dat kinderen uit het zicht verdwijnen. Mogelijk dat het samengaan van de Steunpunten Huiselijk Geweld en het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling in de organisaties Veilig Thuis meer in beeld brengt dat het een gezinsprobleem is waar alle gezinsleden – ouders en kinderen – bij betrokken zijn.

Hoe groot is het probleem?

We weten anno 2017 nog steeds niet goed hoeveel kinderen te maken hebben met kindermishandeling. We gaan nog steeds af op schattingen van professionals of op zelfrapportage van jongeren. Maar bij de schattingen van professionals is bekend dat ze niet alle gevallen waarnemen. Terwijl bij zelfrapportage de kritiek is dat deze de daadwerkelijke aard en omvang niet goed zou meten vanwege subjectieve interpretatie van het geweld en vertekening door het verloop van de tijd. Doordat we niet weten of we de juiste omvang van kindermishandeling kennen, weten we ook niet of het probleem is toegenomen of dat we het beter signaleren.

Eind jaren zestig van de vorige eeuw berekent het Haagse gemeenteraadslid Bé Ras-Heekema op basis van krantenberichten, ramingen en een extrapolatie van internationale onderzoeksgegevens dat zich in Nederland jaarlijks ongeveer twaalfhonderd gevallen van ernstige kindermishandeling voordoen (Van der Lans, 2016, p. 41). 10 procent daarvan heeft een dodelijke afloop en naar schatting 15 procent zou ernstig hersenletsel oplopen. Het eerste representatieve onderzoek naar seksueel misbruik wordt eind jaren tachtig door Nel Draijer gedaan (Draijer, 1990). Haar bevinding dat ruim 16 procent van de meisjes in Nederland slachtoffer is van incestueus misbruik roept veel discussie op. Het onderzoek wordt door

socioloog Han Israëls als te feministisch afgedaan, waarin de gevolgen van seksueel misbruik te zwartgallig worden afgeschilderd (Blok, 2001). Daarna blijven er telkens andere percentages in de media opduiken variërend van 2 tot 15 procent.

Bij kindermishandeling wordt anno 2017 door iedereen het getal van ruim 118.000 mishandelde kinderen per jaar aangehaald. Dat is ruim 3 procent van het totaal aantal kinderen in de leeftijd van nul tot achttien jaar. Dit getal is gebaseerd op prevalentie-onderzoek van de Universiteit van Leiden in 2005 en 2010 (IJzendoorn et al., 2007; Alink et al., 2011), waarbij men gebruik gemaakt heeft van een schatting van professionals over de omvang. Gelijktijdig met het eerste prevalentie-onderzoek in 2005 wordt aan scholieren in de eerste vier klassen van het voortgezet onderwijs naar hun ervaringen gevraagd. Een derde van de jongeren geeft aan ooit een gebeurtenis te hebben meegemaakt die als een vorm van kindermishandeling kan worden beschouwd. Een op de vijf jongeren zegt het afgelopen jaar te maken hebben gehad met een vorm van kindermishandeling (Lamers-Winkelmann et al., 2007). De Jongerentaskforce Kindermishandeling heeft recent samen met TNO een onderzoek gedaan onder leerlingen in groep zeven en acht van het reguliere basisonderwijs (Vink et al., 2016). Bijna 27 procent van de kinderen zegt ervaring te hebben met kindermishandeling, waarbij verwaarlozing het meeste voorkomt. Ter vergelijking: dit zou dan alleen al in de leeftijd van elf en twaalf jaar meer dan honderdduizend kinderen betreffen. Cijfers over toegebracht hersenletsel zijn er in Nederland niet. Maar verzamelde, betrouwbare gegevens in Schotland en in North Carolina (Verenigde Staten) wijzen op ongeveer dertig per honderdduizend kinderen jonger dan een jaar aan wie jaarlijks ernstig en matig ernstig hersenletsel wordt toegebracht. Het betreft iets vaker jongens dan meisjes. De meeste kinderen zijn tussen twee en zes maanden oud (Keenan et al., 2003; Barlow et al., 2000).

Er is geen landelijke registratie van het aantal kinderen dat overlijdt als gevolg van enige vorm van kindermishandeling. Kuyvenhoven en collega's proberen in 1996 tot een inschatting te komen door een enquête te houden onder huisartsen en kinderartsen. Zij komen uit op een schatting van veertig kinderen en jongeren per jaar. In 2006 zijn door Bureau Beke alle zaken van moord en doodslag uit het jaar 2006 geanalyseerd op huiselijk geweld. Een op de drie moorden en doodslagen in Nederland wordt veroorzaakt door huiselijk geweld. Van deze zaken zijn er eenentwintig vrouwen, dertien kinderen en dertien mannen die als

gevolg van geweld in huiselijke kring overlijden (Nieuwenhuizen & Ferwerda, 2010). Soerdjbalie-Maikoe en collega's pakken het in 2010 anders aan. Zij kijken naar alle gerechtelijke secties die in de periode van 1996 tot 2009 zijn verricht op minderjarigen. Op grond van een nauwkeurige analyse schatten de onderzoekers dat er gemiddeld elk jaar vijftien 'zekere' en twee 'waarschijnlijke' gevallen van fatale kindermishandeling zijn. Daarbij tekenen zij aan dat het in werkelijkheid waarschijnlijk om meer gevallen gaat.

Kortom, de cijfers over de prevalentie variëren van zorgwekkend hoog – de schatting door professionals – tot nog veel hoger: de zelfrapportage onder scholieren. Beide cijfers zijn dan wel weer vele malen hoger dan het aantal meldingen kindermishandeling. Het gaat om bijna 23.000 kinderen in 2010 en ruim 24.000 kinderen in 2014, waarna het aantal stabiliseert (Tierolf, Gil-sing & Steketee, 2017). De verwachting is dat door het samengaan van de twee organisaties Advies en Meldpunt Kindermishandeling en Steunpunt Huiselijk Geweld in Veilig Thuis het aantal geregistreerde gevallen van kindermishandeling zal stijgen. Door dit samengaan, zullen meer gezinnen met geweld tegen kinderen in beeld komen.

Hoe dan ook hebben we sinds de eerste geschatte cijfers eind jaren zestig beter zicht gekregen op de aantallen kinderen die lijden onder kindermishandeling. Het lage aantal meldingen wijst erop dat veel kinderen nog niet de hulp en steun krijgen die zij nodig hebben. Dat het een zeer urgent probleem is dat meer aandacht zou moeten krijgen laten de mortaliteitscijfers zien. Ieder jaar sterven er ongeveer vijftig mensen door geweld in de huiselijke kring. Dit geweld maakt daarmee meer dodelijke slachtoffers dan geweld in het criminele circuit. Jacques Wallage noemt huiselijk geweld een sluipmoordenaar die jaar in jaar uit toeslaat waar we bij staan (Manifest Kring van Veiligheid, 2016). Duidelijk is dat gezinnen niet vanzelfsprekend de veilige plek zijn waar kinderen ongestoord kunnen opgroeien. Helaas blijkt dat de bescherming die kinderen geboden wordt als zij uit huis geplaatst worden eveneens niet voldoet. Ook binnen de pleegzorg, residentiële jeugdzorgvoorzieningen, de jeugd-ggz en justitiële jeugdinrichtingen krijgen kinderen te maken met geweld, aldus de Commissie Vooronderzoek naar Geweld in de Jeugdzorg (De Winter, 2016).

Grote gevolgen

Kindermishandeling en getuige zijn van partnergeweld heeft een enorme impact op kinderen. De lijst met gevolgen voor kinderen is onwaarschijnlijk lang. Uit diverse meta-analyses blijkt dat volwassenen die in hun kinderjaren te maken hebben gehad met kindermishandeling meer lichamelijke en psychische klachten hebben (Infurna et al., 2016; Lindert et al., 2014; Mandelli et al., 2015) en ook meer chronische pijn (Davis et al., 2005). Ziekten zoals diabetes, longziekten, ondervoeding en oogproblemen komen vaker voor bij volwassenen die een geschiedenis hebben van kindermishandeling (Widow et al., 2012). Slachtoffers vertonen vaker internaliserend en externaliserend probleemgedrag (Chan & Yeung, 2009; Evans et al., 2008), hebben vaker leer- en sociale problemen (Kitzmann et al., 2003) en ze belanden eerder in een gewelddadige relatie (Smith-Marek et al., 2015; Stith et al., 2000). Ze komen ook meer voor in de statistieken van tienerzwangerschappen (Madigan et al., 2014). Slachtoffers blijken later vaker een ongezonde leefstijl te ontwikkelen, met bijvoorbeeld roken en obesitas (Danese & Tan, 2014; Hemmingson et al., 2014). Ze vertonen ook vaker crimineel gedrag, zo blijkt uit ander onderzoek (Lahlah, 2013; Wilson et al., 2009). Ten slotte heeft mishandeling in de jeugd gevolgen voor de vaardigheden als latere opvoeder. Slachtoffers van seksueel misbruik blijken minder tevreden te zijn in hun rol als ouder, zij zijn vaker minder invoelend, hebben minder intimiteit met hun kinderen en ze gebruiken meer fysieke disciplinerende maatregelen die tot kindermishandeling kan leiden (Libbey et al., 2008; Douglas, 2009). Deze slechtere opvoedingskwaliteiten hebben te maken met de depressieve klachten als gevolg van het misbruik. Moeders met een verleden van seksueel misbruik hebben als opvoeder een laag zelfbeeld (Pazdera et al., 2013).

De vele gezichten van geweld tegen kinderen hebben zeer verschillende gevolgen. Het maakt verschil of je verwaarloosd bent, seksueel misbruikt, of psychisch of fysiek mishandeld. De duur en de ernst van het geweld doen er ook toe. De laatste jaren is er ook meer aandacht voor kinderen die getuige zijn van partnergeweld. Dit getuige zijn heeft grote gevolgen: de kinderen raken getraumatiseerd; ze ervaren een grote emotionele onveiligheid; hebben verstoorde hechtingsrelaties en krijgen op latere leeftijd te maken met psychiatrische klachten en cognitieve veranderingen (Tierolf, Lünemann & Stekete, 2014; Mak & Stekete, 2013; Pels, Lünemann, Stekete, 2011). Niet alleen het daadwerkelijk aanwezig zijn

bij de gewelddadige ruzies tussen de ouders, maar ook het indirect getuige zijn doordat je het hoort of geconfronteerd wordt met de gevolgen zoals letsel of huisverbod, leidt tot externaliserend en internaliserend probleemgedrag (De Jonghe et al., 2011). De Jonghe en collega's ontdekten dat oudere kinderen er meer last van hebben wanneer ze indirect betrokken waren bij partnergeweld. Hun verklaring is dat oudere kinderen beter de gevolgen van partnergeweld kunnen interpreteren, dus blauwe plekken of letsel aan het geweld koppelen, ook als zij het zelf niet hebben gezien of gehoord.

Al met al is er veel bewijs voor het verband tussen de ervaring met kindermishandeling en het later optreden van psychische problemen (Manly et al., 2001; Verdurmen et al., 2007). Naast deze psychische en lichamelijke gevolgen, zijn er ook sociale, maatschappelijke en economische kosten. Bijvoorbeeld als gevolg van gezinsontwrichting en uithuisplaatsingen. Meerding (2005) heeft uitgerekend dat de materiële kosten van kindermishandeling voor de samenleving circa negen miljard euro per jaar bedragen.

Ontwikkelingen in beleid en aanpak

Kunnen we nu de conclusie trekken dat er te weinig beleid is ontwikkeld sinds vijftig jaar geleden kindermishandeling een politiek en maatschappelijk probleem werd? Niet helemaal. In 1990 verschijnt de eerste beleidsbrief van overheidswege over kindermishandeling. 'Het is niet de vraag of het kan, maar weten dat het moet', zo luidde het daadkrachtige motto. De volgende beleidsbrief laat echter zeventien jaar op zich wachten, als de minister van Jeugd en Gezin in 2007 het Actieplan aanpak Kindermishandeling lanceert. Het afgelopen decennium is veel gebeurd. Hieronder worden de belangrijkste ontwikkelingen in vogelvlucht besproken.

Huisverbod

Op wettelijk gebied is het huisverbod een belangrijke verandering. In 2009 wordt de Wet tijdelijk huisverbod (Wth) ingevoerd (zie ook hoofdstuk 5). In plaats van dat slachtoffers van het geweld gedwongen worden het huis te verlaten, biedt de wet de mogelijkheid om bij een (dreigende) situatie van huiselijk geweld de pleger een tijdelijk huisverbod op te leggen voor de duur van tien dagen (eventueel te verlengen

met maximaal achttien dagen). Het huisverbod houdt in dat de pleger zijn of haar woning niet meer in mag en ook geen contact mag opnemen met de partner, kinderen en andere huisgenoten. Op deze wijze wordt een afkoelingsperiode gecreëerd waarin de nodige hulpverlening op gang kan worden gebracht en waardoor escalatie kan worden voorkomen. De invoering van het huisverbod zorgt ook voor een integrale aanpak omdat aan het verbod verplichte hulp aan achterblijvers en uit huis geplaatste is gekoppeld. Uit de evaluatie van dit wetsvoorstel blijkt dat er minder herhaling van huiselijk geweld is. Dit effect wordt vooral veroorzaakt door de zeer intensieve hulpverlening die tijdens het huisverbod wordt opgestart. Toch zien we hier ook weer dat binnen het jaar bij de helft van de huisverboden opnieuw huiselijk geweld plaatsvindt (De Vaan, Timmermans & Homburg, 2013).

Verplichte meldcode

Een ander probleem waar men een wettelijke oplossing voor probeert te vinden is het geringe aantal meldingen, zeker als het gaat om het onderwijs, de kinderopvang of maatschappelijke ondersteuning. In 2013 wordt de Wet verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling van kracht. Deze wet verplicht alle instellingen die te maken hebben met kinderen te werken met een meldcode, zodat professionals handvatten hebben bij het signaleren van geweld in huiselijke kring. Hoewel het verplicht is om een meldcode te hebben, kennen we in Nederland geen meldplicht. Ervaren jeugdzorgbestuurder Jan-Dirk Sprokkereef adviseert als opdrachtnemer van de VNG in 2016 het ministerie van VWS om melden verplicht te maken bij ernstige gevallen van huiselijk geweld en kindermishandeling – ook als de professional ervoor kiest zelf hulp te organiseren. Hierdoor verschijnen ernstige gevallen op de radar bij Veilig Thuis. Voorgesteld wordt dat professionals een eigen veldnorm definiëren over wat er valt onder ernstige gevallen. Daarnaast krijgt Veilig Thuis een regie- en monitorfunctie. Staatssecretaris Van Rijn heeft de aanbevelingen overgenomen:

‘Ik ben mij er zeer van bewust dat er professionals zijn die zich zorgen maken over meer verplichtingen omdat ze de mogelijkheid willen houden om zelf hulp te bieden zonder bij Veilig Thuis aan te kloppen. (...) We hebben het dus nadrukkelijk niet over een ‘platte meldplicht’ waarin alle vermoedens

van mishandeling gemeld moeten worden. Huisartsen, leraren, jeugdhulpverleners en andere professionals kunnen in elke situatie het best inschatten of er sprake is van kindermishandeling of huiselijk geweld. Maar we moeten nu met elkaar regelen dat we dit bij ernstige mishandeling altijd delen met Veilig Thuis. Dit is een noodzakelijke stap om veel vaker de cirkel van geweld te kunnen doorbreken.’ (Rijksoverheid, 2016)

Veilig Thuis

Een belangrijke beleidsontwikkeling is dat de aanpak kindermishandeling en de aanpak huiselijk geweld geen gescheiden circuits meer zijn, maar op 1 januari 2015 zijn samengevoegd in Veilig Thuis. Slachtoffers, daders en omstanders kunnen bij deze regionale organisaties terecht voor deskundige hulp, advies en melden van huiselijk geweld en kindermishandeling. Doel van dit gezamenlijke meldpunt is dat het voor burgers gemakkelijker wordt bij vermoedens van huiselijk geweld of kindermishandeling een melding te doen. De uitdaging voor de komende periode is het daadwerkelijk realiseren van een lagere drempel en een betere bereikbaarheid waardoor in een veel eerder stadium wordt gemeld. Er komt in het beleid bovendien meer aandacht voor groepen die tot nu toe minder zichtbaar waren, zoals ouderen en ‘verborgen vrouwen’ (in een gedwongen isolement), maar ook voor huwelijksdwang, eerge relateerd geweld en seksueel geweld, ook in de jeugdzorg. Dat komt tevens tot uiting in de diverse overheids campagnes, zoals tegen gedwongen huwelijken of achterlating, financiële uitbuiting van ouderen, over slachtoffers van seksueel geweld en de campagne ‘Veilig thuis, daar maak je je toch sterk voor’.

Multidisciplinaire hulpverlening

Op het terrein van de hulpverlening zijn er ook belangrijke ontwikkelingen. Zo is er de multidisciplinaire aanpak. In 2013 start het eerste Family Justice Center (FJC), waarin de gehele keten in de aanpak van huiselijk geweld – politie en justitie, reclassering, opvang en hulpverlening – fysiek aanwezig is in één gebouw (zie hoofdstuk 9). Slachtoffers kunnen daar naar binnen gaan, direct aangifte doen en hulp, opvang en politiebescherming krijgen. Daarnaast is in Kennemerland in 2016 een Multidisciplinair Centrum Kindermishandeling (MDCK) opgericht dat

analoog aan de Zweedse Barnahus-aanpak (zie hoofdstuk 8) werkt. De ambitie is om een aanpak van kindermishandeling te bieden die kind- en gezinsvriendelijk is, waarin het kind en het gezin centraal staan en waarbij de snelheid van handelen en de veiligheid van kinderen voorop staan. In 2015 besluiten de Nederlandse gemeenten om de multidisciplinaire aanpak (MDA++) regionaal te realiseren. Hierbij vinden op casusniveau een gezamenlijke analyse en aanpak van hulpverlening, zorg, politie en justitie plaats, met één vaste contactpersoon voor het hele gezin (zie hoofdstuk 9).

Vrij recent is de ontwikkeling van het triage-instrument Veilig Thuis (2015) dat professionals een checklist biedt om te beoordelen welke spoed en welke expertise nodig is om in te grijpen. De bedoeling is om de fysieke en emotionele veiligheid van gezinsleden aan de hand van een checklist direct en op termijn veilig te stellen. Het triage-instrument Veilig Thuis is bestemd voor alle professionals die zich bezighouden met de aanpak van huiselijk geweld, kindermishandeling en seksueel misbruik (Vogtlander et al., 2014). Ten slotte is er de afgelopen decennia ook meer aandacht gekomen voor een systeemgerichte aanpak met oog voor hulp aan daders, bijvoorbeeld door een instelling als de Waag, een centrum voor ambulante forensische geestelijke gezondheidszorg. Vanuit de reguliere hulpverlening is men echter nog niet goed in staat om de daders van huiselijk geweld of kindermishandeling te bereiken. Mannen die geweld plegen zijn volgens onderzoekers doorgaans niet gemotiveerd voor hulp (Paymar, 2000; Metin, Krikke & Simsek, 2006; Lünemann et al., 2012). Zij concluderen dat een belangrijke uitdaging voor de komende jaren het vinden van manieren is om mannen aan te spreken op hun verantwoordelijkheid als vader en ze op dat aspect te bewegen tot vrijwillige hulp. De onderzoekers pleiten dan ook voor meer interventies die gericht zijn op vaderprogramma's. Deze vormen een vervolg op de dadertherapie die meer gericht is op geweld en agressieregulering.

Interventies²

Naast deze intersectorale wijze van werken zijn er ook verschillende specifieke interventies ontwikkeld gericht op kindermishandeling. Een aantal daarvan is – als ze minimaal theoretisch goed onderbouwd zijn – opgenomen in de databank Effectieve Jeugdinterventies van het Nederlands Jeugdinstituut.³ In de databank staan veertien erkende aanpakken of interventies rond kindermishandeling. Zes zijn gericht op het voorkomen van kindermishandeling, acht op het stoppen en

verminderen van de gevolgen. Preventieve interventies richten zich vaak op ouders met als doel het versterken van opvoedingsvaardigheden en het verbeteren van de ouder-kind-interactie (zie kader 1). Daarnaast zijn er interventies op school waarmee kindermishandeling vroegtijdig opgespoord en aangepakt kan worden. Een deel van deze interventies is specifiek gericht op het stoppen van mishandeling en het creëren van een veilige opvoedingssituatie. Andere interventies richten zich op het behandelen van de gevolgen (zie kader 2).

Een recente meta-analyse van deze interventies laat zien dat er een significant maar klein effect is als het gaat om kindermishandeling voorkomen (Van der Put, Boekhout van Solinge & Gubbels, 2017). De interventies hebben vooral effect op het vergroten van het competentiegevoel en de opvoedingsvaardigheden van de ouders. De meta-analyse en de geïnterviewde professionals in deze studie benoemen als werkzame elementen van de interventies: het vergroten van de persoonlijke vaardigheden van de ouders, het aanpakken van praktische problemen, de ggz-problematiek van de ouders aanpakken, sociale en emotionele ondersteuning bieden en het vergroten van opvoedingsvaardigheden.

Wat betreft de bewezen effectiviteit van de interventies is er alleen bij VoorZorg een significante afname gevonden van het aantal meldingen kindermishandeling (Mejdoubi, 2014). De andere interventies laten vooral significante effecten zien bij het verminderen van bepaalde risicofactoren die ten grondslag liggen aan kindermishandeling (Van Put et al., 2017). De meta-analyse van Van Put en collega's bevestigt dat de erkende interventies zich richten op een deel van de onderliggende problematiek en niet de meest effectieve kenmerken bevatten, zoals vergroten van competentiegevoel van ouders (zie ook Steketee et al., 2016).

Kindermishandeling is een zodanig complex probleem dat de aanpak ervan een programmatische aanpak vraagt, waarin meerdere interventies ingezet moeten worden om de onderlinge risicofactoren en problematiek van de gezinsleden aan te pakken. Voorop blijft staan dat de veiligheid eerst geborgd moet zijn voordat men interventies inzet die gericht zijn op het verminderen van de onderliggende factoren en het herstel van betrokken gezinsleden (zie ook Vogtlander & Van Arum, 2016). Ander knelpunt is dat deze interventies niet overal beschikbaar zijn. Interventies waar wel onderzoek naar verricht is (VoorZorg, Bemoeizorg in de jeugdgezondheidszorg, Parent Child Interaction Therapy) worden nog niet in alle gemeenten ingekocht.

KADER 1 | KINDERMISHANDELING VOORKOMEN

1. Bemoeizorg in de jeugdgezondheidszorg: effectief volgens eerste aanwijzingen

Bemoeizorg is een actieve, outreachende werkwijze waarbij de jeugdgezondheidszorg zelf het initiatief neemt richting gezinnen die daar niet om gevraagd hebben. Getracht wordt met de ouders overeenstemming over een hulpvraag te bereiken. Daarna volgt het opstellen van een gezinsplan en kan de ondersteuning op gang komen.

2. Parent-Child Interaction Therapy (PCIT): effectief volgens eerste aanwijzingen

Dit is een behandelprogramma voor jonge kinderen met gedragsproblemen en hun ouders. Door het vergroten van de opvoedingsvaardigheden beoogt de interventie zowel de gedragsproblemen bij de kinderen als de stress bij de ouders te verminderen.

3. Safe you, safe me meldcode+ pakket: goed onderbouwd

Het Safe You, Safe Me Meldcode+ pakket helpt basisscholen bij het vroegtijdig opsporen en aanpakken van kindermishandeling. Het zorgt voor het daadwerkelijk gebruik van de verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling via onder andere adviesgesprekken, e-learning en het organiseren van een ouderbijeenkomst.

4. Stevig Ouderschap: goed onderbouwd

De interventie bestaat uit zes preventieve huisbezoeken bij gezinnen met een pasgeboren kind tijdens de eerste achttien maanden. Stevig ouderschap is bestemd voor gezinnen met een verhoogd risico op opvoedingsproblematiek.

5. Triple P: goed onderbouwd

Triple P (Positief Pedagogisch Programma) is een laagdrempelige opvoedingsondersteuning. Het is gericht op het bevorderen van competent ouderschap over kinderen tussen nul en zestien jaar met als doel de preventie van emotionele- en gedragsproblemen bij kinderen.

6. VoorZorg: effectief volgens goede aanwijzingen

VoorZorg start voor de geboorte van het kind. Verpleegkundigen gaan op huisbezoek bij kwetsbare jonge aanstaande moeders tijdens hun zwangerschap en eerste levensjaren. Het verbetert zwangerschaps- en geboorte-uitkomsten, de gezondheid en ontwikkeling van het kind en de persoonlijke ontwikkeling van de moeder.